

Toomas Hendrik Ilves, president

Eestis ilmunud nekroloogides Richard ehk Dick Holbrooke'ile võeti aluseks mujal ilmunud kirjutised, mis rääkisid tema vaieldamatult suurtest teenetest diplomaadina, eriti Bosnia sõja lõpetanud Daytoni lepingu läbirääkimistel.

Neis (või õigemini originaalartiklites) loeme, kuidas Holbrooke oli kaasaja üks väheseid suurt pilti aduvaid diplomaate, kellele diplomaatilised viisakused korda ei läinud, kellel oli selge ja pika perspektiiviga arusaam välispoliitikast ning kes neid visioone ka ellu viis.

Tasub ainult meenutada Bosnia sõda, 1990ndate genotsiidilise iseloomuga konflikti Euroopa mandril, mille Luxemburgi välisminister oma riigi Euroopa Ühenduse [\[1\]](#) eesistumise ajal tituleeris Euroopa, mitte ameeriklaste tegutsemise hetkeks, ning millele omakorda järgnes ligi neli aastat hambutut tegevusetust.

Lõpuks otsustas Clintoni administratsioon, et Euroopa ei tule toime, lõpetas ise sõja ning saatis Richard Holbrooke'i korraldama rahukõnelusi, mille tulemusena sündiski praegune Bosnia ja Hertsegoviina riik, kus rahu on enam-vähem püsinud ligi viisteist aastat.

Ma ise puutusin Holbrooke'iga regulaarselt kokku aastail 1994–1996 pärast seda, kui ta kutsuti Euroopa asjade asevälisministriks (*Assistant Secretary of State for Europe*). Kuigi neid kohtumisi oli palju, andis üks pikk kohtumine otsustava tõuke mu enda mõtlemisse Eesti välispoliitika peasuundade kohta.

Aastal 1995 pörkas Eesti välispoliitika vastu lage. Tagantjärele võiksime seda pidada muidugi madalseisuks, kuivõrd olime just saavutanud Vene vägede lahkumisega oma esimese suure võidu pärast iseseisvuse taastamist. "Lagi" seisnes selles, et midagi rohkemat polnud meie jaoks ette nähtud. 1995. aastal näisid lääneriigid, eriti Euroopa omad, arvavat, et nüüd on Balti

riikides kõik vajalik tehtud. Sisuliselt olime umbes samas seisus nagu Moldova, ainult selle vahega, et Venemaa võõrväed olid meie territooriumilt lahkunud. Kui diskussioon käis NATO või Euroopa Liidu laienemise üle, siis Balti riike polnud ses kontekstis olemas. Meie julgeolekugarantiid nähti ebamääraselt Rootsi ja Soome ülesandena, mõtlemata, kuidas see realiseeruks. Oluliseks peeti, et kindlasti mitte NATO kaudu.

Kuigi sellised meeleolud olid tajutavad juba mõnda aega, nendest avalikult ei räägitud. Kuni juunis 1995 Washingtonis olles tabas mind järjest mitu halba üllatust. Esiteks avaldas tolelaegse Saksamaa valitsuse välispoliitika asjatundja, Ebbenhausi Instituudi direktor Michael Stürmer 13. juunil Financial Timesis arvamuskirjelduse nn konvergenstimudeli kohta, mille järgi pidanuks NATO ja EL oma liikmesuses kattuma ning mille üheks sõnumiks oli ka see, et Balti riikidel pole kohta ei NATO ega Euroopa Liidus. Nädal hiljem võtsid minuga ühendust murelikud Soome ja Rootsi diplomaadid, kelle sõnul olid Saksamaa valitsuse liikmed Visbys 16.-17. juunil Saksa-Rootsi julgeolekunõupidamisel öelnud, et Balti riigid NATOsse ei saa, et ELis neile kohta samuti pole ning et nende julgeoleku eest peaks seisma just Põhjala. Saksa kristlike demokraatide välispoliitika kõneisik oli samal ajal väitnud, et mõistagi ei soovi sakslased uut Jaltat, kuid samal ajal tuleb arvestada Venemaa legitiimsete julgeolekuhuvidena. Seepeale oli Rootsi välisminister Lena Hjelm-Wallén hoiatanud "Dean Achesoni efekti"

[2]

eest, mille järgi võib Balti riikide väljajätmine kaitstavate riikide hulgast hoopis põhjustada nende langemise sõjalise rünnaku ohvriks.

Kui ma neid fakte USA välisministeeriumi lauaülemale mainisin, sain vastuseks, et ka Holbrooke olevat Balti riikide saatuse pärast mures. Sestap palusingi kohtumist Holbrooke'iga, et uurida USA seisukohta ülalkirjeldet arengute osas. 26. juunil 1995 aset leidnud kohtumisel oli ta tavapärasest otsekohesem tunnistades, et olukord pole roosiline. USA eelistas selgelt Euroopa Liidu laienemist selle süvenemisele ning soovitas Eestil pürgida nendesse organisatsioonidesse, millesse kuulus ka USA, nt OECD, millega olid äsja liitunud tšehhid ja ungarlased [3]. Põhimõte oli lihtne – USA saab meid realselt aidata vaid seal, kus neil on sõnaõigus, mujal tuleb aga piirduda vaid toetavate avaldustega. Holbrooke lisas siiski, et USA ei luba Balti riikide julgeolekut pakkuda "allhanke korras" Helsingile ja Stockholmile ning et USA näeb Balti riikide iseseisvust lakmuspaberina USA, Euroopa ja Venemaa suhetes.

Siis tõstatas ta küsimuse, mida pidas enda meelest peamiseks: kas Eesti näeb Balti riike regionaalse tervikuna või eraldiseisvate üksustena? Holbrooke väitis, et olles uurinud ja analüüsinud meie majanduse hetkeolukorda, ei pea ta kuigi tõenäoliseks võimalust, et kõik kolm võiksid täita ELi laienemiskriteeriume. Küll aga võiks Eesti sellega hakkama saada üksi. Kuivõrd Brüsselis aga Balti riike ei eristata, sõltub Eesti pääsemine Euroopa Liitu kõige aeglasemalt reforme läbi viiva riigi edusammudest. Seda juhul, kui Eesti ei suuda end positiivselt eristada.

See kohtumine muutis täielikult mu ettekujutust Eesti välispoliitika prioriteetidest. Tollal valitsenud hoiak kinnitas üheselt, et esmajoones tuleb saada NATOsse, et „pehmema” Euroopa Liiduga saab oodata ning et Balti riigid peavad kõiki asju ajama ühiselt. Kohtumine Holbrooke’iga kinnitas minus endas tekkinud hinnangut, et kuni Eestil pole selget teed Euroopa Liitu, ei saa me ka NATOsse. Vaid ELi liikmestaatus või konkreetne liitumisperspektiiv annab meile kindluse, et meie pääsu NATOsse ei vetosta mõni ELi riik, kelle hinnangul võib baltlaste NATO-ambitsioon ohustada teisi, sealhulgas eriti majanduslikke suhteid nende riikidega, kes Eestit ja teisi Balti riike meeleldi NATOs ei näeks.

See arusaam, mida valdav osa Eesti diplomaatidest toona ei jaganud, jõudis Eesti ametlikku välispoliitikasse poolteist aastat hiljem, 1996. aasta lõpus.

Et me lõpuks 2004. aastal liitusime NATOga mõni nädal enne saamist ELi täisliikmeks, on vaid kõrvaline detail. Balti riigid said kutse NATOsse alles siis, kui meie saamine Euroopa Liitu oli otsustatud ning meie NATO-püüdluste vetostamine mõne ELi liikmesriigi poolt oli muutunud mõeldamatuks. Samuti peaksime mäletama, et otsus laieneda nn „suure pauguga” ehk võtta lisaks Eestile ka Läti, Leedu ja Slovakkia ELi liikmeks võeti vastu alles 1999. aasta lõpus ELi Helsingi Ülemkogus ajal, mil Eesti üksi Balti riikidest pidas liitumiskõnelusi.

1995. aasta seisus tasub meenutada eriti nüüd, mil Euroopa Liitu, NATOt, Schengeni ühtset viisaruumi, eurot ja kõike muud peetakse iseenesestmõistetavaks ja teleoloogiliseks [\[4\]](#) protsessiks, mis “niikuinii oleks aset leidnud”.

Viimane pikem kõnelus

Kuigi ma nägin Dick Holbrooke’i ka hiljem, jäi meie viimane pikem omavaheline vestlus 2006.

aasta novembrisse. George W. Bushi administratsiooni ajal oli ta naasnud pangandusse, kuid jätkas aktiivselt tegelemist välispoliitikaga. Mulle meenub, kui Tallinnas vastavatud Rahvusvahelise Kaitseuringute Keskuse laua ümber olid lisaks minule kogunenud Rootsi välisminister Carl Bildt, NATO peasekretäri poliitikaplaneerija Jamie Shea ning endine USA-poolne NATO laienemise kuraator, praegune George Marshalli fondi Brüsseli keskuse juht Ron Asmus. Arutasime arenguid Gruusias ja otsustasime helistada Dickile, kes oli äsja Tbilisist tulnud ja meiega ühendust otsinud.

Holbrooke oli raevus. Ta oli veendunud, et Venemaa kavatses Gruusiaga sõda alustada. „Ma olen seda varem näinud,” viitas ta oma kogemustele Bosnias, „ja ka siis ei võetud minu hoiatusi kuulda.” Ta laitis nii lääneriike kui ka kõiki meid telefoni teises otsas, et oleme naiivsed ega mõista olukorra tõsidust ja küll me veel näeme jne.

Pärast kõnet arutasime, et „Dick on ikka Dick”, et ta dramatiseerib üle, et kui meie seltskond ohtu ei näe, siis küllap seda ohtu ka ei ole. Poolteist aastat hiljem saigi selgeks, kellel oli õigus.

Tänapäeval võib paraku pidada haruldaseks Dick Holbrooke'ile omast võimet näha asju strateegiliselt ja laiemalt; tema mõistmist, et kuigi maailm on olemuslikult *reaalpoliitiline*, on siiski asju, mida demokraatlik Lääs lubada ei tohi ning asju, mille eest tuleb seista ka siis, kui see on keeruline. Meil peaks olema hea meel, et üks viimaste aastakümnete välispoliitilisi suurkujusid osutus meie osas ettenägelikuks ning et me kuulasime teda ja tegutsesime.

Toomas Hendrik Ilves oli Eesti Vabariigi suursaadik Washingtonis 1993–1996.

[1] Euroopa Liidu nimi kuni 1995.

[2] USA välisminister, kes nimetas 1950. a riike, keda USA on valmis kaitsma, jättes mainimata Korea, mida peetakse signaaliks, et USA ei sekku selle riigi kaitsmisel.

[3] Saatuse ironiana liitus Eesti OECDga alles 2010. aastal.

[4] NB! Mitte teoloogiline.